

- маленький шаг,
- невелика ціна шага
- невеликий обсяг ф'ючерса і опціону.

Предлагаючи невеликі обсяги ф'ючерса і опціону такі компанії роблять фінансові інструменти страхування валютних втрат доступними для малого бізнесу і фізичних осіб, які піддаються валютним ризикам не менше, ніж великий бізнес. Таким чином, для малого бізнесу і фізичних осіб оптимальними з існуючих інструментів є інструменти компаній Broco і Finmarket.

В той же час ми виявили, що RTS є найпопулярнішим посередником при укладанні опціонних контрактів великими експортерами і імпортерами. Інструмент RTS пропонує наступні переваги для великого бізнесу:

Застосування механізму мінімізації втрат господарюючого суб'єкта від зміни валютного курсу дозволить підприємствам, піддаваним валютним ризикам, отримувати ряд вигод, а саме:

- Знизити витрати;
- Збільшити виручку;
- Зменшити ризики при здійсненні міжнародної торгівлі і в результаті збільшити обсяги торгівлі.

Прогнозування валютного курсу – це необхідність для будь-якого господарюючого суб'єкта при розробці заходів по мінімізації своїх економічних втрат в результаті реалізації валютного ризику. Однак, як було вказано в початку статті, прогноз курсу – це лише перший крок в механізмі мінімізації втрат підприємства від валютних ризиків. Такі втрати можуть виникнути в тому випадку, якщо прогноз валютного курсу господарюючим суб'єктом не оправдался. Іншими словами, якщо розраховані значення валютного курсу, отримані при застосуванні розглянутих раніше моделей, не співпали з фактичним значенням курсу. Це невідповідність прогнозованого значення курсу з фактичним викликана помилкою моделей. Саме помилки моделей прогнозування валютного курсу трактується нами як валютний ризик, при реалізації якого у господарюючого суб'єкта виникнуть втрати. Щоб уникнути цього, суб'єкт має можливість прийняти управлінські рішення, які нівелюють його втрати від зміни курсу валют.

Істочники і література

1. Шитенков Р.В. Методи оцінки і управління фінансовими ризиками: дис. ... кандидата екон.наук./ Шитенков Р.В. - М.: РЭА ім. Г.В. Плеханова, 2002
2. Кругман П. Міжнародна економіка: теорія і політика / Кругман П., Обстфельд М. - М.: Юпітер, 2003
3. Макконелл К. Економікс: принципи, проблеми і політика / Макконелл К., Брю С. - М.: ИНФРА-М, 2003
4. Деньги Кредит Банки: учебник/ [под ред. О.И Лаврушина]. - М.: Финансы и статистика, 2002
5. Большая восьмерка в цифрах/ [Статистический сборник]. - М., Госкомстат РФ, 2005
6. Офіційний сайт Центрального Банку РФ www.cbr.ru
7. Офіційний сайт Федеральної служби державної статистики www.gks.ru
8. Офіційний сайт Федеральної резервної системи США www.federalreserve.gov
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів США www.ustreas.gov
10. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку www.economy.gov.ru
11. Офіційний сайт Всесвітнього банку www.worldbank.org

Процюк Т.Б.

УДК 339.924

ЕКОНОМІЧНІ НАПРЯМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Постановка проблеми. Зростання інтересу в Європі до енергетичної безпеки було сформовано під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників. Стійке зростання цін на енергоресурси, зменшення європейського виробництва енергії і роздібнений внутрішній енергетичний ринок сприяли ставили під сумнів спроможність Європи задовольнити майбутній енергетичний попит. Насторога глобальної потреби, яка проявлялася у країн, що розвиваються, таких як Китай та Індія, постійна нестійкість в областях виробництва енергії, загроза терористичних ударів в енергетичній інфраструктурі і очевидна готовність Росії використовувати владу на енергетику в політичних цілях ставить перед Європою ряд питань відносно боротьби з зовнішніми загрозами, що можуть відбитися на майбутніх поставках енергоресурсів.

Крім цього зростаюча залежність від імпорту в ЄС щодо нафти і газу, розширення і конкуренція на цих головних джерелах енергії на світовому ринку викликає занепокоєння про безпеку енергопостачання не лише в Співтоваристві, а й у світі також. На сьогоднішній день споживання енергії в об'єднанні складається із нафти (42,2%), газу (23,7%), твердого палива (17,8%), ядерної енергії (14,0%) та відновлюваних джерел енергії (7,1%) [5]. Згідно з прогнозними даними в 2020 році споживання в ЄС буде виглядати наступним чином: нафта (38%), газ (29%), тверде паливо (19%), ядерна енергія (6%) і відновлювані джерела енергії (8%) [4]. Внутрішнє виробництво необхідного палива в Спільноті є недостатнім, щоб задовольнити загальний попит. Тому ЄС дуже залежить від зовнішніх запасів енергії: 50%

його поточного споживання енергії імпортовані ззовні. Із-за цієї ситуації, Європейський Союз є найбільшим нафтовим і газовим імпортером на світовому ринку. Прогнозні дані стверджують, що залежність від імпорту в ЄС може збільшитися до 90% для нафти і 70% для газу станом на 2020 р. [4, С.5]. Відповідно ці фактори вимагають розглянути під іншим кутом проблему енергетичної безпеки в Європейському Союзі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження енергетичної безпеки є новим напрямом у загальному контексті теоретичного обґрунтування енергетичної політики Європейського Союзу. Саме як поняття, енергетичну безпеку досліджують з політичного, економічного та екологічного напрямку. І це спричиняє неузгодженість в спільних діях країн-членів Спільноти. В науковій літературі немає єдиного підходу щодо тлумачення, формування та забезпечення енергетичної безпеки на європейському континенті.

Питання енергетичної безпеки, причини формування та шляхи його гарантування, складові та різноманітні підходи щодо визначення знайшли відображення у наукових працях як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Серед них варто відмітити Дж. Вінера, Р. Нуркса, М. Портера, В. Саллі, П. Ноель, Дж. Стерн, Д. Єрґін, О. Амоші, В. Мельника, В. Будкіна, А. Швецова, В. Бурлаки, Р. Шерстюка, А. Шидловського, В. Беседіна та інших. Однак зростання імпортової залежності країн-членів ЄС, виникнення нових загроз в енергетичній сфері, політична зацікавленість цією сферою, зовнішня і внутрішня політика Спільноти тощо, вимагають нових тлумачень, щоб уникнути та зменшити енергетичні ризики не лише на європейському материка, а й у світі загалом.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження економічних напрямків енергетичної безпеки, виокремлення основних складових, оцінка перспектив забезпечення енергетичної безпеки ЄС, а також виявлення шляхів її виконання та зростання надійності у майбутньому.

Виклад основного матеріалу. Хоча і країн-члени Європейського Союзу, яких на сьогодні 27, поступилися деякому національному суверенітету чи компетентності в установах ЄС в багатьох секторах, включаючи економічну і торговельну політики, енергетична політика залишається перш за все національною сферою регулювання. Рішення відносно довгострокових нафтових чи газових закупівель, розвитку і модернізації енергетичної інфраструктури та щодо використання специфічних палив продовжують прийматися на національному рівні індивідуально країнами-членами.

Європейська Комісія стверджувала, що країни-члени можуть суттєво збільшити безпеку енергопостачань та ефективність мереж, об'єднуючи національні газові та електричні ринки в єдиний європейський ринок ЄС. Однак, незважаючи на реформи, що були направлені на відкриття ринків, в деяких країнах-членах національні ринки залишаються в значному ступені під державним контролем. Оскільки посилилася увага щодо енергетичної безпеки, питання про лібералізацію ринку знову стало актуальним. Комісія ЄС та деякі країни-члени стверджують, що інтеграція ринку та лібералізація посилять енергетичну безпеку, продовжать можливість з'єднання мереж і взаємозв'язаність всіх країн-членів Європейського Союзу, а також розвивати різносторонні джерела постачання ресурсів.

Комісія ЄС направила свої зусилля на створення конкурентоспроможного ринку газу та електроенергії на початку 1990-х рр., керуючись при цьому Директивами ЄС. Вони визначали чотири основні цілі: 1) створити єдиний енергетичний ринок, що ґрунтується на конкуренції та ефективності виробництва і постачань електроенергії та газу; 2) зниження цін та надати можливість всім клієнтам ЄС можливість вибирати постачальника енергії; 3) захист навколишнього середовища; 4) зростання енергетичної безпеки. [4] Однак більшість країн-членів розцінюють енергетичну політику як надзвичайно важливу для їх власного економічного розвитку, щоб уступити національні засоби управління. При цьому стверджуючи, що в Європі націоналізовані галузі промисловості здебільшого забезпечили стабільність на енергетичному ринку. Фактично домінуюче положення енергетичної промисловості в деяких країнах змусило деякі національні уряди приймати заходи щодо захисту їх сфер промисловості, навіть нібито погоджуючись з теорією відкритого конкурентного ринку [1]. На сьогоднішній день лише п'ять країн-членів ЄС з повністю відкритим ринком. Решта країн лише частково його відкрила (див. табл. 1) [5].

Оскільки просування до вільного європейського ринку продовжується, постає питання спроможності внутрішнього ринку об'єднати запаси енергоресурсів через зв'язані трубопроводи газу та електромережі й забезпечити безпеку інфраструктури і аварійних джерел енергії. Європейська мережа передач енергії розділена на сім регіональних «об'єднань», які між собою слабо пов'язані. Міжнародні обміни енергією лише нещодавно збільшилися. Також для забезпечення ефективності та гарантії майбутніх запасів енергоресурсів, Європейський Союз розробив проект Транс'європейських мереж (Trans European Networks, TENs). Згідно проекту намагається об'єднання електроенергетичну і газові системи всіх європейських країн. І відповідно керівним органом реалізації механізму TENs виступає Південно-східний європейський форум регулювання електроенергії (South East Europe Electricity Regulation Forum, SEEERF) або його ще називають Афіньським форумом (Athens Forum). Ціллю створення стало формування регіонального ринку електроенергії в Південно-східній Європі і об'єднання регіону ЄС у внутрішній енергетичний ринок. Більшість стратегічних електричних мереж були ідентифіковані в SEEERF, а саме зв'язок ліній Emestino і Montar в Хорватії/Сербії/ Боснії-Герцоговині; завершення з'єднання мереж Північного-заходу з Півднем через Elbasan в Албанії; зміцнення зв'язків мереж Греція-Болгарія; укріплення мереж Греція-Італія і Греція-Туреччина (Ipiros-Puglia і Philippi-Hamidabad) [2].

Відносно газового сектору було визначено два основні трубопроводи: Туреччина-Болгарія-Румунія-Угорщина-Австрія і Греція-Македонія-Сербія-Боснія-Хорватія-Словенія, що відповідно забезпечує виконання проекту TENs.

Таблиця 1. Ступінь відкриття електричного і газового ринків у країнах-членах Європейського Союзу

Країна-член ЄС	Відкритість електричного ринку, %	Відкритість газового ринку, %
Австрія	100%	100%
Бельгія	80 %	83 %
Болгарія	*	*
Великобританія	100%	100%
Греція	34%	0%
Данія	100%	100%
Естонія	10%	80%
Ірландія	56%	85%
Іспанія	100%	100%
Італія	66%	100%
Кіпр	0%	0%
Латвія	11%	0%
Литва	17%	80%
Люксембург	57%	72%
Мальта	0%	0%
Нідерланди	63%	60%
Німеччина	100%	100%
Польща	51%	34%
Португалія	45%	0%
Румунія	*	*
Словаччина	41%	33%
Словенія	64%	50%
Угорщина	30%	0%
Фінляндія	100%	0%
Франція	37%	37%
Чехія	30%	0%
Швеція	100%	51%

* - дані невідомі

Джерело: European Commission. Energy and Transport in Figures, Statistical Pocket Book 2009.

Хоча ринки країн-членів були формально і відкриті конкуренції, існують труднощі щодо повного досягнення лібералізації і таким чином інтеграції цих ринків. По-перше, відмінності у рівнях розвитку ринку, створення та діяльність існуючих установ серед учасників лібералізації. По-друге, національні ринки продовжують керуватися з боку компаній, що зосереджують в своїх руках контроль у цій галузі. Наприклад, в Бельгії 96 % ринку належить двом компаніям, в Ірландії – 97 % одній компанії, в Греції – 97 % одній компанії, в Італії 65 % належить компанії ENEL, у Франції – 85 % належить компанії EDF [7, С. 12]. По-третє, існуючі потужності не ефективно співпрацюють, особливо мережі Італії-Франції, Іспанії-Франції, континентальна Європа – Англія і континентальна Європа – Ірландія [7, С.25].

Фізичне порушення нафтових і газових постачань викликає нестійкість у ціновій системі безпеки й таким чином створює занепокоєння на нафтових і газових ринках, що уражає економіку в цілому. В час таких змін системи запасів нафти і газу на надзвичайні події відіграють ключову роль. Вони дозволяють країнам-членам успішно подолати кризовий період, користуючись нафтовими і газовими запасами із сховищ.

У всіх країнах-членах існують різні формування системи нафтових запасів: в деяких надзвичайні запаси нафти виступають їх власністю, в інших вони забезпечуються приватними нафтовими компаніями. Із-за цієї фрагментації, Комісія ЄС рекомендує, щоб кожна країна формувала запаси нафти на термін не менше 40 днів споживання. Крім цього країни-члени можуть тримати свої запаси на території іншої держави ЄС. В цьому випадку між країнами повинно бути підписано міжурядову домовленість про зберігання запасів і повідомлено про це Комісію ЄС. Щоб гарантувати регулярне постачання нафти за допустимими цінами, поточний мінімальний рівень запасів збільшено до 120 днів. В середньому запаси енергоресурсів у Європейському Союзі відповідають приблизно 114 дням внутрішнього споживання [4].

Деяко інша ситуація у створенні систем запасів у газових секторах країн-членів. Залежність від імпорту та зростання споживання газу в ЄС швидко збільшується і відповідно необхідно запасів все більше і більше. Одним із дієвих кроків виступає формування газових сховищ. Обов'язкові резерви газу повинні становити на менше 60 днів поточного внутрішнього споживання. Однак, середній показник існуючих запасів дорівнює 50 днів. Австрія зберігає ресурси приблизно на 115 днів споживання газу і Данія - приблизно 65 днів. Але, наприклад, у Великобританії, Греції і Нідерландах запаси газу відповідають 10-20 дням, а у деяких взагалі відсутні ресурси. Головною причиною такої ситуації є нестача газових сховищ [4].

Ефективна система керування резервами сприяє функціонуванню внутрішнього енергетичного ринку, забезпечуючи реалізацію основної цілі енергетичної політики ЄС та покращуючи готовність країн-членів Спільноти подолати будь-яку енергетичну кризу. Крім цього, покращення ефективності використання енергії та економія, використовуючи нові й альтернативні джерела енергії, допомагають зменшити залежність ЄС від зовнішніх джерел енергії.

Висновки. Безпека енергопостачання в ЄС стикається з головними труднощами: ріст залежності від імпорту; політичне занепокоєння і економічні застої в межах зовнішніх постачальників; розширення і поглиблення об'єднання; ризик нестачі нафти і газу; зміна цін на нафту; створення внутрішнього енергетичного ринку; зміна клімату тощо. З іншої сторони, що подолати ці виклики, ЄС підкреслив свої пріоритети наступним чином: продовження діалогу між виробниками і споживачами енергоресурсів; різносторонній розвиток маршрутів постачання та джерел енергії й технологій; створення інвестиційного клімату для того, щоб захистити зарубіжних інвесторів; формування конкурентоспроможного, відкритого і ефективного енергетичного ринку на рівні Співтовариства; покращення ефективності енергії та запасів та збільшення використання відновлюваних джерел енергії. Іншими словами, ЄС виконує конкретні заходи, щоб гарантувати власну енергетичну безпеку.

Джерела та література

1. Ahearn, Raymond J. Europe: Rising Economic Nationalism?, CRS Report RS22468.
2. Bernardini O. (2004). Natural Gas in South East Europe: Investment, Transit, Trade – the Regulation of the Gas Sector and Its Implications for Gas Trade.
3. Checchi, A. (2008), Natural Gas and National Interest: Russia, Norway, Algeria, and the Netherlands in a Comparative Perspective [«Interesse nazionale e gas naturale: Russia, Norvegia, Algeria e Olanda»], PhD dissertation, Academic Year 2007-2008, Political Science Department, University of Florence, Florence.
4. Commission Communication to the European Parliament and Council, The Internal Market in Energy: Coordinated Measures on the Security of Energy Supply, COM (2002) 488 final.
5. Energy and Transport in Figures, Statistical Pocket Book 2009. European Commission // <http://www.energy.eu/publications/>
6. Hartley, P.R. and K.B. Medlock (2008), *Climate Policy and Energy Security: Two Sides of the uSame Coin?*, The Global Energy Market: Comprehensive Strategies to Meet Geopolitical and Financial Risks, Energy Forum, The James A. Baker III, Institute for Public Policy, Rice University, May.
7. Jamasb T., Pollitt M. (2005) Electricity Market Reform in the European Union: Review of Progress toward Liberalisation & Integration. – Cambridge University, 2005
8. Noël, P. (2008), “Challenging the Myths of Energy Security”, *Financial Times*, 10 January.
9. Riley, A. (2008), “Ownership Unbundling. A Logic Outage for the Anti-Energy Liberalisers?”, CEPS Commentary, CEPS, Brussels, April.
10. Stern, J. (2002), Security of European Natural Gas Supplies. The Impact of Import Dependence and Liberalization, The Royal institute of International Affairs, London.
11. Yergin, D. (2000), “Ensuring Energy Security”, *Foreign Affairs*, Vol. 84, No. 2, pp. 69-82.

Резнікова Н.В., Відякіна М.М.

УДК 339.9

СТАБІЛІЗАЦІЙНІ ПРОГРАМИ ЄС ЯК ВІДПОВІДЬ СВІТОВІЙ ФІНАНСОВІЙ КРИЗИ

Актуальність теми. Дослідження природи і причин нинішньої кризи, принципів антикризових програм, основних складових нової політико-економічної системи глобального інформаційного суспільства сприяє формуванню нової парадигми, заснованої на еволюційній та інституційній теорії.

Криза, згідно сучасної теорії еволюції, – невід'ємна і органічна складова процесу розвитку економічної системи, яка знаменує перехід до нової фази циклу або нового циклу. Кризу неможливо уникнути, адже ресурси і цілі кожної економічної системи обмежені і вичерпні, а в інформаційній економіці вони відрізняються від тих, що притаманні індустріальній.

Класична теорія виходить з концепції системної рівноваги, згідно з якою випадкові зміни у ринковій економіці та її циклічні коливання не виходять за допустимі межі (асимптоти), завдяки автоматично діючим наглядним механізмам ціноутворення і конкуренції. І. Пригожин, Е. Тофлер, Й. Шумпетер та інші закордонні економісти розробили нову концепцію перервної рівноваги, згідно якої коливання і циклічність системи по мірі вичерпності її ресурсів неминуче виходять за так звані нормальні межі в зони хаосу, де попередні наглядні механізми вже не діють. Система не повертається до попередньої рівноваги, з хаосу виникає новий порядок, який може виявитися як гіршим, так і кращим від попереднього.

Глобалізація є вразливою перед фінансовою дестабілізацією. Валютно-фінансові кризи, які протікають в одній країні, можуть мати регіональні або навіть глобальні наслідки, адже із урахуванням взаємозалежності набагато виразнішою стає взаємна вразливість. Глобалізація і транснаціоналізація фактично виводять економічне життя окремих країн за межі національного регулювання, обмежуючи можливості національної макроекономічної політики, що створює певні труднощі в управлінні їх економічними процесами та спонукає уряди враховувати сучасні світові тенденції при прийнятті рішень, погоджуватися на міжнародне узгодження найважливіших правил регулювання глобальної економіки.

Дослідженню природи фінансової нестабільності присвятили свої праці відомі західні вчені-економісти. Серед них – Г. Мінські, Ч. Кіндлебергер, М. Фрідмен, А. Шварц, П. Кругман, М. Обстфельд, М. Бордо, Р. Дорнбуш, П. Дібвіг, Д. Даймонд, Р. Манделл, Ф. Мишкін, С. Фішер, Г. Камінські, К. Рейнхарт, А. Веласко, Р. Чанг, Г. Гортон, С. Едвардс, Р. Глік, Е. Роуз, Р. Рігобон, Г. Кальво та інші.

Упродовж останніх двох століть, а за окремими оцінками протягом тривалішого періоду, такі фінансові явища, як девальвація валюти або оголошення дефолту, були здатні викликати несприятливу ланцюгову